

การเมืองของการ(ไม่)เคลื่อนย้าย ของแรงงานหนุ่มสาวไทย

วาสนา ละอองปลิว

ผู้เขียนขอขอบคุณชาวบ้านบ้านหัวทุ่ง (ชื่อสมมติ) จังหวัดลำปาง สำหรับการเอื้อเฟื้อข้อมูลที่ใช้สำหรับการเขียนบทความนี้ ผู้เขียนขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นลินี ตันธวานิตย์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ แรงค์กล้า สำหรับการชักชวนให้เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของโครงการศึกษา “ชีวิตทางสังคมกับการเคลื่อนย้าย” ของคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในระหว่างการพัฒนาบทความนี้ ผู้เขียนได้รับประโยชน์จากการแลกเปลี่ยนกับนักวิชาการผู้ร่วมโครงการ และข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งผู้เขียนขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้

บทนำ

การอพยพย้ายถิ่นไม่ใช่ปรากฏการณ์ทางสังคมที่เพิ่งเกิดขึ้น การย้ายถิ่นขนาดใหญ่เกิดขึ้นครั้งแรกภายใต้กระบวนการกลายเป็นอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 19 ถึงต้นศตวรรษที่ 20 ในขณะที่คลื่นการอพยพขนาดใหญ่เริ่มต้นอีกครั้งในช่วงทศวรรษ 1950 และขยายตัวเพิ่มอย่างมากตั้งแต่ทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา โดยมีโลกาภิวัตน์เป็นตัวเร่ง (Castles, 2010, p. 1568; Castles, Haas, & Miller, 2014, p. 5) ความก้าวหน้าของเทคโนโลยี การคมนาคมขนส่งและวัฒนธรรมในศตวรรษที่ 21 ทำให้การจินตนาการถึงการเคลื่อนย้ายข้ามประเทศเป็นเรื่องปกติ (Urry, 2007 อ้างใน Castles, 2010, p. 1566–1567)

ความสำคัญของผู้อพยพข้ามชาติต่อการพัฒนาได้รับการพูดถึงมากขึ้นในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของเงินที่ผู้อพยพส่งกลับบ้าน (remittances) มีการประเมินว่าในปี 2544 นั้น เงินที่ผู้อพยพส่งกลับไปยังประเทศกำลังพัฒนามีมูลค่า 72,300 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งสูงเป็นอันดับสองของเงินไหลเข้าไปยังประเทศกำลังพัฒนาทั้งหมด โดยเป็นรองแต่เพียงการลงทุนทางตรงจากต่างประเทศเท่านั้น (World Bank, 2003, p. 157) ตัวเลขเงินที่ผู้อพยพส่งกลับบ้านในปี 2559 เพิ่มขึ้นเป็น 575,200 ล้านดอลลาร์สหรัฐ โดยร้อยละ 74.63 ของเงินดังกล่าว (429,300 ล้านดอลลาร์) ถูกส่งไปยังประเทศกำลังพัฒนา (World Bank Group, 2017, p. 2) ในประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศ เงินที่ได้รับจากผู้อพยพนั้นสูงกว่ามูลค่าของความช่วยเหลืออย่างเป็นทางการเพื่อการพัฒนา (Official Development Assistance) ที่ประเทศเหล่านั้นได้รับ และเงินส่งกลับจากผู้อพยพ

ยังมีความสม่ำเสมอมากกว่าเงินทุนไหลเข้าจากต่างประเทศ (World Bank Group, 2016, p. 5)

ตั้งแต่การก้าวสู่ศตวรรษใหม่ หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนา ระหว่างประเทศ ตลอดจนนักวิชาการด้านการพัฒนาได้ปรับเปลี่ยนมุมมอง ที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างการอพยพกับการพัฒนา จากการมองการ อพยพในฐานะภาพสะท้อนของ “ปัญหา” การพัฒนา ไปสู่การมองศักยภาพ ของการอพยพในฐานะเครื่องมือของการพัฒนาและหนทางแก้ไข ปัญหาความยากจนในประเทศกำลังพัฒนา (IOM, 2017, p. iii) รายงาน ว่าด้วยการพัฒนามนุษย์ประจำปี 2552 ของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations for Development Programme: UNDP) ระบุว่า การอพยพเคลื่อนย้ายเป็นหนทางของการลดความยากจนและการพัฒนา มนุษย์ โดยผลกระทบด้านบวกของผู้อพยพที่มีต่อประเทศต้นทาง ได้แก่ การเพิ่มระดับรายได้และการบริโภค การเข้าถึงการบริการทางการศึกษา การ สาธารณสุขที่ดีขึ้นของสมาชิกครัวเรือนของผู้อพยพ (UNDP, 2009, p. 3)

คุณภาพการของผู้อพยพต่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของสมาชิกในครอบครัวที่อยู่เบื้องหลังเป็นสิ่งที่ไม่อาจปฏิเสธได้ แต่การศึกษาที่ผ่านมาได้สร้างภาพ ของผู้อพยพในฐานะ “ฮีโร่” ผู้จุนเจือสมาชิกในครอบครัวที่อยู่ในพื้นที่ต้นทาง ซึ่งเป็นผู้รับประโยชน์จากผู้อพยพ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อพยพและผู้อยู่กับที่นอกเหนือไปจากการเป็น “ผู้ให้” และ “ผู้รับ” ประโยชน์จากการอพยพ ยังไม่ได้รับความสนใจมากนัก นอกจากนี้ การอพยพเคลื่อนย้ายมักถูกมอง ในมิติของการเคลื่อนที่เชิงกายภาพจากพื้นที่หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่ง โดยยัง ไม่ได้ให้ความสนใจมากนักต่อประสบการณ์และความหมายที่เกิดขึ้นใน ระหว่างการเคลื่อนย้าย บทความนี้พยายามทำความเข้าใจการอพยพผ่าน ประสบการณ์ของแรงงานข้ามชาติ โดยพิจารณาความเป็นการเมืองของการ เคลื่อนย้าย ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อพยพและผู้ที่ไม่ได้อพยพ ตลอดจน

ประสบการณ์ทางสังคมของผู้อพยพ โดยใช้กระบวนทัศน์การเคลื่อนย้าย (mobility paradigm) ในการทำความเข้าใจ

บทความนี้นำเสนอถึงความเป็นการเมืองของการเคลื่อนย้าย โดยนำเสนอผ่านประสบการณ์ของแรงงานหนุ่มสาวจากชุมชนชนบทแห่งหนึ่งในพื้นที่จังหวัดลำปางซึ่งเดินทางไปทำงานต่างประเทศ บทความนำเสนอให้เห็นถึงศักยภาพที่แตกต่างกันของหนุ่มสาววัยแรงงานในการเข้าถึงการอพยพเคลื่อนย้าย บทความนำเสนอถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเคลื่อนย้ายและการไม่เคลื่อนย้าย ผู้เขียนเก็บรวบรวมข้อมูลประสบการณ์และเรื่องราวของแรงงานข้ามชาติหนุ่มสาว (อายุระหว่าง 20–30 ปี) จำนวนทั้งสิ้น 25 คน โดยเป็นการสัมภาษณ์แรงงานโดยตรงจำนวน 20 คน ซึ่งเป็นแรงงานที่เดินทางกลับมาจากต่างประเทศ หรือกำลังรอเดินทางไปต่างประเทศ ส่วนข้อมูลของแรงงานอีก 5 คนซึ่งทำงานอยู่ต่างประเทศนั้นได้จากการสัมภาษณ์ครอบครัวของแรงงานและคนในชุมชน โดยผู้เขียนเก็บข้อมูลภาคสนามส่วนใหญ่ระหว่างเดือนกันยายน 2559 ถึง ธันวาคม 2559 และเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในเดือนเมษายน และมีถุนายน 2560

ความเป็นการเมืองของการเคลื่อนย้าย

บทความนี้ใช้ประโยชน์จากกระบวนทัศน์การเคลื่อนย้ายศึกษาในการทำความเข้าใจความเป็นการเมืองของการเคลื่อนย้ายของแรงงาน โดยพิจารณาความเป็นการเมืองของการเคลื่อนย้ายผ่านประสบการณ์ของการเคลื่อนที่เชิงกายภาพของแรงงาน ความหมายและปฏิบัติการของอำนาจที่ส่งผลต่อการเคลื่อนย้ายของแรงงาน

งานในกลุ่มการเคลื่อนย้ายศึกษาช่วยให้เราทำความเข้าใจชีวิตทางสังคม

ในปัจจุบันผ่านการเคลื่อนที่ การเคลื่อนย้าย ทั้งของผู้คน สิ่งของ ความคิด ต่างๆ และชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการเคลื่อนย้าย และการไม่เคลื่อนย้าย (immobility) นักวิชาการในกลุ่มนี้เน้นย้ำว่าเป็นไปไม่ได้ที่เราจะทำความเข้าใจการเคลื่อนย้ายโดยเพิกเฉยต่อสิ่งที่ไม่ได้เคลื่อนที่ ไม่ว่าจะเป็นสถาบันหรือโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ซึ่งมักเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการเคลื่อนย้าย ทั้งในแง่การทำให้การเคลื่อนย้ายเป็นไปได้ หรือก้ำกับทิศทาง จังหวะ ความเร็วของการเคลื่อนย้าย (Cresswell, 2010, p.18; Hannam et al., 2006, p.3; Sheller & Urry, 2006, p.212; Urry, 2003, p.125) ตัวอย่างหนึ่งของความสัมพันธ์ระหว่างการเคลื่อนย้ายและการไม่เคลื่อนย้าย คือ การเคลื่อนที่ของผู้คนที่เกิดขึ้นในสนามบิน การเคลื่อนที่ของผู้โดยสารถูกกำกับด้วยโครงสร้างสถาปัตยกรรมและการออกแบบสนามบิน ไม่ว่าจะเป็น อาคารผู้โดยสาร ห้องรับรอง เคาน์เตอร์ตรวจบัตรโดยสาร เคาน์เตอร์ตรวจคนเข้าเมือง จุดตรวจความปลอดภัย ทางเดิน ร้านค้า ระบบคอมพิวเตอร์ รั้วเวย์ ฯลฯ องค์ประกอบที่อยู่กับที่เหล่านี้มีส่วนในการกำกับทิศทาง ความเร็วและความสั่นไหวของการเคลื่อนที่ของผู้คนและสิ่งของในพื้นที่สนามบิน

ดอรีน แมสซี (Doreen Massey, 1991 cited in Adey, 2006, p.86) เสนอว่าประเด็นสำคัญในการทำความเข้าใจการเคลื่อนย้ายนั้นไม่ได้อยู่ที่ความไม่เท่าเทียมกันของการเคลื่อนย้าย (การที่คนแต่ละคนเคลื่อนที่ได้แตกต่างกัน) หากอยู่ที่การพิจารณาว่าการเคลื่อนย้ายของคนบางกลุ่มได้ลดทอนศักยภาพและความเป็นไปได้ของการเคลื่อนย้ายของผู้อื่น การเคลื่อนย้ายของคนบางคนเป็นไปได้บนเงื่อนไขของการไม่เคลื่อนย้ายของผู้อื่น เช่น กรณีของแม่บ้านจากครอบครัวยากจนในประเทศกำลังพัฒนา เดินทางไปเป็นพี่เลี้ยงเด็กในประเทศตะวันตก ในขณะที่ลูกสาวคนโตทำหน้าที่ดูแลน้องๆ ในบ้านเกิด (Hochschild, 2001) นี่น่า กลิค ซิลเลอร์

และโนเอล บี ซาลาซาร์ (Nina Glick Schiller & Noel B. Salazar, 2013, p. 190) เสนอว่าการทำความเข้าใจการเคลื่อนย้ายต้องก้าวไปให้พ้นจากการมองการเคลื่อนย้ายในฐานะ “เสรีภาพของการเคลื่อนที่” หากควรพิจารณาในแง่ภูมิวิถีแห่งการกดขี่ชุดรีดด้วย ดังนั้น ความหมาย เรื่องเล่า และประสบการณ์การเคลื่อนย้ายของแต่ละคนจึงแตกต่างกัน

บ้านหัวทุ่งกับประวัติศาสตร์การไปออก¹

บ้านหัวทุ่ง เป็นชุมชน “ชาวนา” ซึ่งตั้งอยู่ห่างจากตัวจังหวัดลำปาง ประมาณ 65 กิโลเมตร และห่างจากตัวอำเภอประมาณ 10 กิโลเมตร บ้านหัวทุ่งจัดเป็นชุมชนขนาดใหญ่ประกอบไปด้วยครัวเรือนกว่า 600 ครัวเรือน ชาวบ้านมองว่าอาชีพหลักของคนในชุมชนคือเกษตรกรรม แต่ก็ยอมรับว่าแหล่งรายได้ที่สำคัญที่สุดของครัวเรือนส่วนใหญ่มาจากการเป็นแรงงานรับจ้าง

ประวัติศาสตร์การอพยพออกไปขายแรงงานของชุมชนนั้นย้อนไปถึงราวทศวรรษ 2510 การเกษตรในชุมชนมีข้อจำกัดจากลักษณะของพื้นที่ซึ่งเป็นนาดอนและการขาดแคลนระบบชลประทานที่ดี ทำให้ชาวบ้านประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรอย่างต่อเนื่อง การเกษตรไม่สามารถประกันความมั่นคงในการยังชีพของครัวเรือนได้ สมาชิกวัยแรงงานของครัวเรือนต่างๆ เริ่มออกไปรับจ้างนอกหมู่บ้าน เช่น การเป็นแรงงานตัดอ้อยในพื้นที่อำเภอเกาะคา แรงงานในโรงเลื่อย ฯลฯ การขยายตัวของการพัฒนา

¹ ชื่อหมู่บ้าน และบุคคลที่ปรากฏในบทความนี้เป็นชื่อสมมติ เพื่อป้องกันผลกระทบหรือความเสียหายใดๆ ที่อาจเกิดขึ้นต่อผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ที่ถูกพาดพิง

ชนบทในทศวรรษ 2510 ช่วยเพิ่มโอกาสสำหรับการออกไปเป็นแรงงานรับจ้างของชายวัยแรงงาน คนหนุ่มจากบ้านหัวทุ่งและชุมชนใกล้เคียงจำนวนหนึ่ง ได้เป็นแรงงานในโครงการก่อสร้างต่างๆ ของหน่วยงานราชการ เช่น โรงเรียน สถานือนามัย ตลอดจนถนนหนทางต่างๆ เริ่มจากในพื้นที่ก่อสร้างซึ่งไม่ไกลจากที่ตั้งชุมชนนัก ก่อนขยายไปยังสถานที่ก่อสร้างที่อยู่ห่างออกไปทั้งในตัวเมืองลำพูน เชียงใหม่

การออกไปรับจ้างนอกหมู่บ้านเปิดโอกาสให้คนหนุ่มจากบ้านหัวทุ่งได้พบปะสร้างสัมพันธ์กับแรงงานรับจ้างที่มาจากพื้นที่อื่น ๆ และทำให้เข้าถึงช่องทางในการประกอบอาชีพที่หลากหลายขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเดินทางไปทำงานต่างประเทศ คนหนุ่มจากบ้านหัวทุ่งไปทำงานต่างประเทศครั้งแรกในช่วงปลายทศวรรษ 2510 โดยซาอุดีอาระเบียเป็นประเทศแรกที่ผู้ชายบ้านหัวทุ่งเดินทางไปทำงานทั้งในฐานะช่างฝีมือและแรงงานไร้ฝีมือส่วนใหญ่ของผู้ชายที่ไปเมืองนอกกลุ่มแรกนั้นเคยออกไปทำงานก่อสร้างในพื้นที่เมืองเชียงใหม่และลำพูนมาก่อน การเดินทางไปทำงานที่ซาอุดีอาระเบียของคนกลุ่มแรกของหมู่บ้านนั้นมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างน้อย เนื่องจากนายจ้างเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายในการเดินทางของแรงงานและจ่ายค่าตอบแทนให้กับผู้ประกอบการจัดหางาน ค่าใช้จ่ายในการเตรียมตัวและเงินสำหรับพกติดตัวของแรงงานอยู่ราว 4,000–5,000 บาทเท่านั้น ซึ่งมักเป็นเงินที่สะสมจากการออกไปทำงานรับจ้างนอกหมู่บ้านหรือเงินยืมจากญาติพี่น้องที่ประเทศซาอุดีอาระเบีย แรงงานไร้ฝีมือได้รับค่าแรงประมาณ 4,500–5,000 บาทต่อเดือน ส่วนผู้ที่มีฝีมือเฉพาะด้าน เช่น งานปูน งานประปา งานไม้ ได้รับค่าจ้างราว 7,000 บาทต่อเดือน แรงงานไทยส่วนใหญ่ยังได้รับค่าตอบแทนการทำงานล่วงเวลา ราว 3,000–4,000 บาทต่อเดือน แรงงานสามารถส่งเงินกลับบ้านได้โดยเฉลี่ยไม่น้อยกว่า 3,000 บาทต่อเดือน บางคนอาจส่งเงินกลับได้มากถึง 6,000 บาทต่อเดือน (ลุงเพิ่ม, สัมภาษณ์,

3 กันยายน 2559; กำนัน, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2560) ซึ่งนับว่าเป็นจำนวนเงินที่สูงมากเมื่อเทียบกับการทำการเกษตรหรือการเป็นแรงงานรับจ้างในเมืองไทย

ความสำเร็จของแรงงานกลุ่มแรกดึงดูดใจให้ผู้ขายวัยแรงงานและคนหนุ่มในหมู่บ้านปรารถนาไปทำงานต่างประเทศ จำนวนชายวัยทำงานที่สมัครไปทำงานในตะวันออกกลาง ได้แก่ ซาอุดีอาระเบีย คูเวต กาตาร์ โอมาน ลิเบีย และสหรัฐอเมริกาหรับเอมิเรตส์² เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในช่วงต้นทศวรรษ 2520 นั้น แรงงานต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการเดินทางและจ่ายค่าตอบแทนสำหรับนายหน้าจัดหางาน ลุงเพิ่มซึ่งเดินทางไปทำงานที่ซาอุดีอาระเบียในปี 2522 เล่าว่าลุงเสียค่านายหน้าและค่าเดินทางประมาณ 30,000 บาท (ลุงเพิ่ม, สัมภาษณ์, 3 กันยายน 2559) ในขณะที่อาแก้ว ซึ่งเดินทางไปครั้งแรกในปี 2532 เสียค่าใช้จ่ายประมาณ 65,000 บาท (อาแก้ว, สัมภาษณ์, 4 กันยายน 2559) ผู้ชายที่สามารถไปนอกได้ มักมาจากครัวเรือนที่มีฐานะปานกลางขึ้นไปซึ่งสามารถสะสมทุนทั้งจากการผลิตในภาคเกษตรและการออกไปรับจ้างนอกภาคการเกษตร หรือครัวเรือนที่มีที่นาเป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันการกู้ยืมเงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและ

² มีการประเมินว่าในช่วงต้นทศวรรษ 2520 นั้น จำนวนแรงงานต่างชาติในประเทศคูเวต กาตาร์ และสหรัฐอเมริกาหรับเอมิเรตส์ สูงกว่าร้อยละ 70 ของกำลังแรงงานของประเทศเหล่านั้น (Choucri, 1986, p.255) โดยที่จำนวนแรงงานไทยในภูมิภาคดังกล่าวเพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดด จากราว 30,000 คน ในปี 2522 เป็น 200,000 คน ในปี 2525 (Choucri, 1986, p.256) ในช่วงเวลาเดียวกันนี้รัฐบาลไทยก็มีนโยบายส่งเสริมให้แรงงานไทยไปทำงานต่างประเทศในฐานะเป็นแหล่งเงินตราต่างประเทศ มีรายงานว่าในช่วงต้นทศวรรษ 2520 เงินที่แรงงานไทยในต่างประเทศส่งกลับมาไทยมีมูลค่าราว 8,000 ล้านบาท และเพิ่มขึ้นเป็น 200,000 ล้านบาท ในช่วงปลายทศวรรษเดียวกัน (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์, 2546, หน้า 186)

สหกรณ์ หรือกู้ยืมเงินจากคนมีฐานะในพื้นที่ ผู้ชายจากครัวเรือนยากจน บางส่วนสามารถไปนอกได้ด้วย การ “ขอยืม” โฉนดที่นาจากญาติพี่น้องเพื่อไปค้าประกันเงินกู้ ดังเช่นกรณีของลุงผัน ซึ่งเดินทางไปทำงานที่ซาอุติ-อาระเบียในปี 2525 ลุงผันในวัย 35 ปี ได้กู้เงิน 35,000 บาท จากคนในหมู่บ้าน โดยใช้โฉนดที่นาของญาติภรรยาเป็นหลักประกัน โดยลุงผันเสียเงินให้เจ้าของโฉนด 5,000 บาท ลุงผันสามารถไถ่ถอนโฉนดมาคืนเจ้าของได้ หลังจากไปทำงานเมืองนอกได้ประมาณ 1 ปีครึ่ง (ลุงผัน, สัมภาษณ์, 25 ธันวาคม 2559)

ข้าวของและเงินที่แรงงานส่งกลับมาให้ครอบครัว การปลูกบ้านใหม่ การมีเงินส่งลูกเรียน การซื้อที่นา หรือการลงทุนทำธุรกิจของครัวเรือนที่พ่อบ้านไปทำงานเมืองนอกกลายเป็นเรื่องเล่าขานของหมู่บ้าน ถึงแม้ว่าแรงงานจากบ้านหัวทุ่งบางส่วนถูกหลอกลวงจากบริษัทจัดหางาน เช่น การจ่ายค่านายหน้าแล้วไม่ได้เดินทางไปทำงาน การได้รับค่าตอบแทนต่ำกว่าอัตราที่ตกลงกันได้ ระยะเวลาของสัญญาจ้างงานไม่เป็นไปตามที่ตกลงกัน ตลอดจนการสูญเสียที่ดินของผู้ที่นำโฉนดไปค้าประกันการกู้เงิน แต่เรื่องราวเหล่านี้มักถูกกลบด้วยเรื่องราวความสำเร็จของคนไปนอก ในทศวรรษ 2520 เป็นยุคเฟื่องฟูของการเดินทางไปทำงานต่างประเทศ ผู้นำชุมชนให้ข้อมูลว่าในปลายทศวรรษ 2520 นั้น รวบรวมร้อยละ 70 ของครัวเรือนในหมู่บ้าน มีสมาชิกทำงานหรือเคยไปทำงานต่างประเทศ (ก้านัน, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2560) ชายที่มาจากครอบครัวยากจนมีความหวังว่าการไปนอกจะเป็นหนทางขยับสถานะภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของตน นอกจากนี้ การไปทำงานต่างประเทศยังเป็นช่องทางในการพิสูจน์ตัวเองและแสดงศักยภาพของการเป็นผู้นำครอบครัวที่ประสบความสำเร็จ สามารถดูแลรับผิดชอบครอบครัวได้ การไปนอกของหัวหน้าครอบครัวกลายเป็นปทัสฐานของชุมชนในช่วงทศวรรษ 2520 (ลุงผัน, สัมภาษณ์, 25 ธันวาคม 2559;

ก้านัน, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2560)

ในช่วงปลายทศวรรษ 2520 นั้น พ่อบ้านส่วนใหญ่เดินทางไปทำงานในแถบตะวันออกกลาง โดยส่วนมากเป็นการทำงานในสถานที่ก่อสร้างภายหลังสถานการณ์ตึงเครียดระหว่างไทยและซาอุดีอาระเบีย จากกรณีการขโมยเพชรของราชวงศ์ซาอุดีอาระเบีย ประเทศที่กลายมาเป็นจุดหมายปลายทางของพ่อบ้านจากบ้านหัวทุ่งคือ ใต้หวัน อิสราเอล และสิงคโปร์ การเดินทางไปทำงานนอกของพ่อบ้านนั้นดำเนินต่อเนื่องมาจนถึงกลางทศวรรษ 2530 จำนวนพ่อบ้านที่ทำงานอยู่ต่างประเทศเริ่มลดน้อยลง พ่อบ้านเริ่มคืนถิ่นโดยให้เหตุผลว่า มีอายุมากขึ้นทำให้ไม่สามารถทำงานหนักได้ดังก่อน (ลุงเพิ่ม, สัมภาษณ์, 3 กันยายน 2559; อาแก้ว, สัมภาษณ์, 4 กันยายน 2559)

การเดินทางไปนอกของพ่อบ้านจากบ้านหัวทุ่งเริ่มลดน้อยลงตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2530 แต่ในระยะ 10 ปีที่ผ่านมา คนหนุ่มสาวจำนวนหนึ่งที่อยู่ในวัยประมาณ 20-30 ปี กลายเป็นคนกลุ่มใหญ่ของหมู่บ้านที่เดินทางไปทำงานต่างประเทศ โดยมีเกาหลีใต้และออสเตรเลียเป็นจุดหมายปลายทาง ผู้นำชุมชนคาดว่าในปัจจุบัน คนหนุ่มสาวจากหมู่บ้านทำงานอยู่ในเกาหลีใต้และออสเตรเลียประมาณ 80 คน (ก้านัน, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2560) ถึงแม้ว่าคนหนุ่มสาวเหล่านี้จะเดินทางไปต่างประเทศด้วยแรงดึงดูดของค่าจ้างแรงงานที่สูงเช่นเดียวกับการไปนอกของกลุ่มพ่อบ้าน แต่ภูมิหลังของแรงงานหนุ่มสาวเหล่านี้มีความแตกต่างจากกลุ่มพ่อบ้าน พ่อบ้านที่ไปนอกมาจากครอบครัว “ชาวนา” และโดยมากสำเร็จการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษา

หนุ่มสาวแรงงานที่ไปนอกในปัจจุบันคือลูกหลานของพ่อบ้านไปนอก ซึ่งได้ลงทุนทางการศึกษาของลูกหลาน แรงงานหนุ่มสาวส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย ทั้งนี้เกินกว่ากึ่งหนึ่งของแรงงาน

หนุ่มสาวที่อยู่ต่างประเทศนั้นสำเร็จการศึกษาในระดับอนุปริญญาหรือระดับปริญญา (เดือน, สัมภาษณ์, 13 พฤศจิกายน 2559; กำนัน, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2560) งานที่หนุ่มสาวไปทำนั้นเป็นงานไร้ฝีมือเช่นเดียวกับแรงงานรุ่นพ่อ แต่ลักษณะงานมีความหลากหลายกว่า แรงงานรุ่นพ่อมักทำงานก่อสร้าง แรงงานหนุ่มสาวเข้าไปทำงานในโรงงานพลาสติก โรงงานอิเล็กทรอนิกส์ โรงงานเสื้อผ้า โรงงานเซรามิก ฟาร์มเลี้ยงสัตว์ สวนผัก และผลไม้ ร้านอาหาร ร้านนวด ฯลฯ ข้อแตกต่างอีกประการหนึ่งระหว่างแรงงานทั้งสองรุ่นคือ การไปทำงานของแรงงานรุ่นพ่อนั้นโดยมากเป็นการไปทำงานอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ในขณะที่แรงงานหนุ่มสาวปัจจุบันนี้ส่วนใหญ่มีสถานะเป็นแรงงานผิดกฎหมาย

นายหน้า โรงเรียน และเทคโนโลยี: โครงสร้างพื้นฐานของการไปออก

ประสบการณ์และข้อมูลที่คนรุ่นพ่อสั่งสมจากการไปทำงานเมืองนอกเป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับคนรุ่นลูกในการตัดสินใจเสี่ยงไปออก ในบางกรณีเครือข่ายที่คนรุ่นพ่อได้สร้างไว้ในขณะไปทำงานเมืองนอกได้ช่วยสนับสนุนการไปออกของคนรุ่นลูก ดังเช่น ลุงคำ ได้ฝากหลานชายไปทำงานที่ฟาร์มแห่งหนึ่งในเกาหลีใต้ผ่านลูกชายของเพื่อนจากอุดรธานีซึ่งเคยทำงานก่อสร้างที่ซาอุดีอาระเบียด้วยกัน (ลุงคำ, สัมภาษณ์, 16 ตุลาคม 2559) นอกจากนี้ข้อมูลข่าวสารและเครือข่ายของคนรุ่นพ่อหรือญาติพี่น้องที่เคยไปออกหรืออยู่ระหว่างการทำงานที่เมืองนอกเป็นสิ่งสนับสนุนที่สำคัญต่อการตัดสินใจไปออกของคนหนุ่มสาวแล้ว โครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่ ได้แก่ การเกิดขึ้นของนายหน้าจัดหางานในพื้นที่ โรงเรียนสอนภาษาเกาหลี และความก้าว

หน้าของเทคโนโลยีการสื่อสาร มีส่วนเอื้อต่อการตัดสินใจไปนอกของคนหนุ่มสาว

การเกิดขึ้นของนายหน้าจัดหางานในพื้นที่

คนบ้านหัวทุ่งนั้นคุ้นเคยกับการใช้บริการนายหน้าจัดหางานมานาน ตั้งแต่ครั้งคนรุ่นพ่อไปทำงานเมืองนอก เรื่องราวของนายหน้าจากประสบการณ์ของรุ่นพ่อนั้นมีทั้งนายหน้าที่ดี และนายหน้าที่หลอกลวง ในระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมาได้เกิดนายหน้าท้องถิ่นขึ้น โดยเป็นคนในชุมชนบ้านหัวทุ่ง 1 คน และคนจากชุมชนใกล้เคียงอีกราว 4-5 คน นายหน้าท้องถิ่นได้จัดส่งคนไปทำงานต่างประเทศโดยมีจุดหมายปลายทางอยู่ที่เกาหลีใต้ ไต้หวัน และออสเตรเลีย การมีนายหน้าเป็นคนที่ซึ่งครอบครัวของแรงงานรู้จักตัวตนสร้างความมั่นใจให้แก่คนหนุ่มสาวและครอบครัวในการตัดสินใจเสี่ยงไปเมืองนอก

ลุงน้อย พูดถึงการส่งลูกชายไปทำงานที่โรงงานแห่งหนึ่งในเกาหลีใต้ โดยผ่านนายหน้าซึ่งเป็นคนในชุมชนใกล้เคียง โดยเสียค่าใช้จ่ายไป 90,000 บาท ซึ่งลุงบอกว่า “ราคานี้แพงกว่าพวกนายหน้าที่ลูกชายไปเจอในอินเทอร์เน็ต บางเจ้าเขาคิดไม่ถึง 50,000 บาท แต่เราไม่รู้จักเขา ถ้าไปแล้วไม่มีงานขึ้นมาก็ไม่รู้จะทำยังไง แต่ไปกับคนบ้านภู³ เรารู้จักบ้านเขา ถ้ามีปัญหาเราก็ไปคุย ไปตามได้ จ่ายเยอะหน่อยแต่ความเสี่ยงมันน้อยกว่า” (ลุงน้อย, สัมภาษณ์, 26 ธันวาคม 2559) เช่นเดียวกับป้าจันทร์ ซึ่งส่งลูกสาวไปทำงานที่ออสเตรเลียผ่านนายหน้าคนเดียวกันกับลุงน้อย โดยเสียค่าใช้จ่ายประมาณ

³ ชื่อสมมติของหมู่บ้านที่นายหน้าอาศัยอยู่ ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านหัวทุ่งประมาณ 2 กิโลเมตร

250,000 บาท โดยนายหน้าดำเนินการไม่เพียงแต่เรื่องการเดินทางของลูกสาวป้าจันทร์เท่านั้น แต่รวมถึงการจัดการให้ลูกสาวของป้าจดทะเบียนสมรสกับชายหนุ่มจากอีกหมู่บ้านเพื่อให้ลูกสาวของป้าสามารถเดินทางไปออสเตรเลียด้วยวีซ่าติดตามคู่สมรสได้ การกระทำดังกล่าวมีความเสี่ยงค่อนข้างมาก ป้าจันทร์บอกว่าป้าและลูกสาวยอมเสี่ยงให้ลูกแต่งงานกับคนแปลกหน้าเพราะรู้สึกไว้ใจนายหน้า “กับนายหน้านี้รู้จักกันมานานตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ คิดว่าเขาไว้ใจได้ คงไม่หลอกเรา ถ้าเป็น[นายหน้า]คนอื่นก็คงไม่กล้าทำแบบนี้” (ป้าจันทร์, สัมภาษณ์, 4 มิถุนายน 2560) การเกิดขึ้นของนายหน้าซึ่งเป็นคนท้องถิ่นจึงเอื้อต่อการตัดสินใจเสี่ยงไปเป็นแรงงาน “ผี”⁴ ที่ต่างประเทศ

โรงเรียนพัฒนาวิชาชีพและสอนภาษาเกาหลี

การเกิดขึ้นของโรงเรียนพัฒนาวิชาชีพและสอนภาษาเกาหลีเป็นปัจจัยเสริมอีกประการที่เอื้อต่อการไปนอกของคนหนุ่มสาว ปัจจุบันในลำปางมีโรงเรียน 2 แห่งที่เปิดอบรมหลักสูตรเตรียมความพร้อมสำหรับการไปทำงานเกาหลีอย่างถูกต้องตามกฎหมายผ่านระบบ EPS⁵ โรงเรียนทั้งสอง

⁴ เป็นคำเรียกผู้ที่ไปทำงานโดยไม่มีใบอนุญาตทำงาน แรงงานไทยที่เป็น “ผี” มักเดินทางเข้าประเทศในฐานะนักท่องเที่ยว หรือนักเรียนก่อนจะหาช่องทางไปทำงานในสถานประกอบการต่างๆ การไม่มีใบอนุญาตทำงานทำให้แรงงาน “ผี” ต้องคอยหลบหลีกจากการตรวจตราของเจ้าหน้าที่

⁵ หมายถึงระบบการจ้างงานแรงงานต่างชาติไร้ฝีมือไปทำงานอย่างถูกต้องตามกฎหมาย (Employment Permit System: ESP) ทั้งนี้ระบบ EPS เริ่มบังคับใช้ในปี 2546 โดยรัฐบาลเกาหลีใต้พิจารณาให้สิทธิแก่รัฐบาลประเทศต่างๆ ในการส่งแรงงานสาขาที่ขาด

แห่งซึ่งเปิดมากกว่าสิบปี มีหลักสูตรอบรมเพื่อเตรียมสอบวัดระดับภาษาเกาหลีก่อนการไปทำงาน (EPS-TOPIK)⁶ โดยเป็นหลักสูตรเร่งรัดซึ่งใช้ระยะเวลาเรียนประมาณ 1 เดือนครึ่ง โรงเรียนแห่งแรกนั้นคิดค่าเรียน 10,000 บาทต่อหลักสูตร ส่วนโรงเรียนอีกแห่งคิดค่าเรียน 14,000 บาท เนื่องจากมีการจัดเตรียมอาหารให้กับนักเรียนด้วย ส่วนบริการอื่นๆ ที่โรงเรียนทั้งสองแห่งจัดให้นักเรียนเหมือนกัน ได้แก่ การจัดเตรียมที่พักระหว่างเรียน อุปกรณ์การเรียน การสอนภาษาเกาหลีเบื้องต้นสำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน การติวคำศัพท์ต่างๆ ที่ใช้ในการสอบ การติวข้อสอบ การฝึกทำแบบทดสอบ การพาไปสมัครสอบกับกระทรวงแรงงาน การช่วยดำเนินการเรื่องเอกสารต่างๆ และการให้คำปรึกษาด้านต่างๆ แก่นักเรียนตั้งแต่การกรอกเอกสาร การเลือกประเภทงาน จนกระทั่งการเตรียมตัวเดินทางเมื่อนักเรียนได้รับการคัดเลือกจากนายจ้าง ทั้งนี้ หากสอบไม่ผ่าน นักเรียนสามารถมาเรียนเพิ่มเติมที่โรงเรียนได้อีกโดยไม่ต้องเสียค่าลงทะเบียนเรียนใหม่ ชั้นเรียนใหม่นั้นเปิดทุกเดือน แต่ในช่วงใกล้กำหนดการจัดสอบ EPS ของรัฐบาล จะมีการเปิดชั้นเรียนใหม่ค่อนข้างมาก โรงเรียนแห่งหนึ่งระบุว่าในช่วงก่อนสอบ EPS โรงเรียนเริ่มเปิดชั้นเรียนใหม่ทุกวันจันทร์ (เจ้าหน้าที่โรงเรียนสอนภาษา, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2560)

คนหนุ่มสาวจากบ้านหัวทุ่งสมัครเข้าเรียนในหลักสูตรเตรียมความพร้อมเพื่อไปทำงานที่เกาหลีใต้ด้วยความหวังว่าพวกเขาจะผ่านการสอบ ได้รับการขึ้นทะเบียนและได้รับการคัดเลือกจากนายจ้างให้ไปทำงาน อย่างไรก็ตาม

แคลนเข้าไปทำงานในเกาหลีใต้ ปัจจุบันมีประเทศที่ได้รับอนุญาตให้จัดส่งคนงานไปทำงานได้ทั้งหมด 18 ประเทศ (<https://www.eps.go.kr/ph/index.html> สืบค้น 12 ธันวาคม 2559)

⁶ เป็นการวัดระดับความสามารถทางภาษาเกาหลีเพื่อไปทำงานตามระบบ EPS

จำนวนผู้ที่ผ่านการอบรมและได้รับการคัดเลือกจากนายจ้างนั้นมีค่อนข้างน้อย ผู้ที่เคยผ่านการขึ้นทะเบียนบางรายพบว่าตนเองรอการเรียกตัวจากนายจ้างจนหมดระยะเวลาที่รอเรียกตัว (2 ปี) ซึ่งหากต้องการไปทำงานอย่างถูกต้องตามกฎหมายต้องไปสอบวัดระดับอีกครั้ง คนหนุ่มสาวจำนวนหนึ่งซึ่งเคยผ่านการสอบวัดระดับ จึงตัดสินใจไปเป็นแรงงานผีแทน แม้จำนวนผู้ที่ได้รับการคัดเลือกให้ไปทำงานอย่างถูกต้องตามกฎหมายมีค่อนข้างน้อย คนหนุ่มสาวบางคนยังให้ความสนใจสมัครเรียนในหลักสูตรดังกล่าว พวกเขาให้เหตุผลว่าหากเลือกได้พวกเขาก็ต้องการไปทำงานอย่างถูกต้องตามกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่ทางการเกาหลีได้เข้มงวดกับแรงงานที่ไม่มีใบอนุญาตและนักท่องเที่ยวไทยถูกจับตามองเป็นพิเศษจากเจ้าหน้าที่ตำรวจตรวจคนเข้าเมืองของเกาหลีใต้

นอกจากโรงเรียนจะเกิดขึ้นเพื่อรองรับผู้ที่ต้องการเดินทางไปทำงานต่างประเทศแล้ว โรงเรียนยังเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารของการไปเป็นแรงงานผีด้วยเช่นกัน แก้ม หญิงสาววัย 23 ปี ซึ่งเคยเรียนที่โรงเรียนแห่งหนึ่งบอกว่าหลังจากเรียนจบเธอและเพื่อนนักเรียนบางส่วนยังคงแวะเวียนไป “นั่งเล่น” ที่โรงเรียน มีการพูดคุยถามไถ่และบอกเล่าเรื่องราวของกันและกัน ตลอดจนข่าวสารเกี่ยวกับการไปทำงานต่างประเทศของนักเรียนรุ่นพี่และเพื่อนร่วมชั้นเรียน รวมทั้งข่าวคราวการที่นักเรียนบางคนหรือญาติมิตรเพื่อนฝูงของนักเรียนเดินทางไปเป็นแรงงานผี แม้ว่าคนหนุ่มสาวเหล่านี้ต้องการไปทำงานอย่างถูกต้องตามกฎหมาย แต่การที่ผู้ที่ผ่านการขึ้นทะเบียนจำนวนหนึ่งไม่ได้รับการคัดเลือกให้เดินทางไปต่างประเทศทำให้หลายคนตัดสินใจเสี่ยงไปเป็นแรงงานผี แก้มบอกว่า นักเรียนรุ่นพี่และเพื่อนร่วมชั้นของเธอ 4 คน ตัดสินใจว่าจะเดินทางไปเป็นแรงงานผีด้วยกัน หากพวกเขาไม่ได้รับการเรียกตัวจากนายจ้างภายในสิ้นปี 2560 (แก้ม, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2560)

ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสาร

การสื่อสารผ่านโลกออนไลน์ได้กลายเป็นเรื่องปกติของหนุ่มสาวบ้านหัวทุ่ง หนุ่มสาวทุกคนคุ้นเคยกับการใช้สมาร์ตโฟน การท่องโลกอินเทอร์เน็ต การใช้โปรแกรมออนไลน์ต่างๆ เช่น Facebook, Line, Google ฯลฯ ต้นทุนในการเข้าถึงโลกออนไลน์ที่ต่ำลงมากในปัจจุบันทำให้คนหนุ่มสาวสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับงานที่ต่างประเทศ ชีวิตและประสบการณ์ของแรงงานคนอื่นที่ได้รับการแบ่งปันผ่านโลกออนไลน์ ใน Facebook มีการตั้งกลุ่มเกี่ยวกับแรงงานไทยในเกาหลีใต้จำนวนมาก ซึ่งเปิดให้ทั้งแรงงานที่อยู่ในเกาหลีใต้และผู้ที่ต้องการไปทำงานเข้าเป็นสมาชิก ในกลุ่มดังกล่าวมีการแบ่งปันข้อมูลเกี่ยวกับการทำงาน ภาพบรรยากาศการทำงานที่พัก ข้อมูลเกี่ยวกับการย้ายงาน ข้อมูลเกี่ยวกับนายจ้าง การแจ้งข่าวสารค่าเตือนให้ระมัดระวังการตรวจตราของเจ้าหน้าที่ตำรวจตรวจคนเข้าเมืองของเกาหลีใต้ ตลอดจนประกาศของนายหน้าจัดหางาน ซึ่งมักโพสต์ข้อความเชิญชวนให้แรงงานเดินทางไปทำงานที่เกาหลีใต้กับนายหน้า เป็นที่รับรู้กันว่างานที่โพสต์ในกลุ่มแรงงานเกาหลีใต้ใน Facebook นั้น เป็นงาน “ผี” ตัวอย่างข้อความที่ปรากฏในกลุ่มแรงงานเกาหลีใต้ได้แก่

“ยินดีกับ 4 สาวที่ผ่านเข้าเกาหลีเมื่อเช้านี้ #ขอให้เก็บเงินได้กัน
เยอะๆ นะคะ #สนใจมาไทยเงินแสนเงินล้านที่เกาหลีติดต่อเลย
ค้า #เทรนตี95%ผ่าน #บินจริง #ผ่านจริง #ได้เงินจริง #ดูแล
ตลอดสัญญางาน #พร้อมบินไม่โนไม่รอนาน”

“ไปเกาหลีกันใหม่!! ~~.....~~ สนใจบิน ทักแชทเลยคะยินดีให้
คำปรึกษา บินจริง งานจริง รายได้จริง มีรถไปรอรับถึงสนามบิน
บินไทยและอินชอน

- ▣ เทรนก่อนบิน
- ▣ เอกสารแน่นถือโชว์ดีม.
- ▣ ที่พักในไทยฟรีระหว่างรอบิน
- ▣ พาแลกตั้ง
- ▣ เทรนเสื้อผ้าหน้าผม
- ▣ เทคนิคต่างๆในการผ่านตม.
- ▣ เทรนภาษาคำถามตอบตม.
- ▣ ส่งเช็คอินถึงสนามบิน และ
อื่นๆ อีกมากมาย”

“งานเลี้ยงหอยในกระชัง งานลงทะเล ต้องการชายเดี่ยว 2 คน
เงินเดือน 1,700,000 วอล/คน
บ้านพักฟรีแบบเป็นหลังกินอยู่ฟรีกับเจ้าแม่, เงินตรงเจ้าแม่ใจดี
ฝนตก, ลมแรง, ทะเลมึลลัน, หยุदनอน แต่ไม่หักเงินเดือนจรรยา
งานอยู่ภาคใต้ (จินโด)”

“งานด่วนฟรี ...เงินตรงเป๊ะ คู่ฟัวเมีย พักบ้านเจ้าแม่ 3 เดือน
กำลังทำที่พักส่วนตัวใหม่แยกบ้านให้ ห้องน้ำซักโครก อาหาร
น้ำ ไฟ แก๊ส ฟรีหมด เงินตรงเป๊ะ เข้าวันไหนเงินออกวันนั้น
งาน ไม่ยาก ขอคนขยัน”

“ช่วงนี้ ตม. ลงเยอะมาก ระวังตัวกันด้วยนะคะ...พี่ๆ เพื่อนๆ
น้องๆ ...พี่น้อง”

“3 ปี 8 เดือน 24 วันกับการใช้ชีวิตในเกาหลี ชอบคุณเพื่อนๆ พี่ๆ น้องๆ ทุกๆ คนที่พบเจอและให้มิตรภาพที่ดีๆ ชอบคุณเกาหลีที่ให้ได้อยู่จนถึงวันนี้ ขอให้ทุกๆ คนที่ยังอยู่เฮงๆ รวยๆ อยู่รอดปลอดภัยนะ ป.ล ชอบคุณพี่ ตม. ที่ไม่พากลับก่อน”

การเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับงานและประสบการณ์การทำงานที่เกาหลีได้ผ่านโลกออนไลน์ได้ช่วยต่อภาพจินตนาการเกี่ยวกับสิ่งที่แรงงานจะเผชิญเมื่อเขาเดินทางไปที่เกาหลีได้ อินเทอร์เน็ตทำให้คนหนุ่มสาวจากหมู่บ้านเห็นภาพของชีวิตที่เมืองนอกได้มากกว่าคำบอกเล่าจากปากต่อปากของคนที่เคยไปนอกดั่งที่เกิดขึ้นในรุ่นพ่อ แม้ว่าใน Facebook กลุ่มแรงงานเกาหลีได้กลุ่มต่างๆ จะมีเรื่องราวของแรงงานที่ถูกโกงค่าแรง แรงงานที่ถูกหลอกจากนายหน้า แรงงานที่ถูกจับและส่งกลับไทยด้วย แต่เรื่องราวเหล่านี้มักถูกมองข้ามไปจากคนหนุ่มสาวที่ต้องการเดินทางไปนอก หล้า หญิงสาววัย 26 ปี ที่ต้องการเดินทางไปเกาหลีได้บอกว่า เธอรู้ว่าการไปเป็น “ผี” ในปัจจุบันมีความเสี่ยงมากกว่าแต่ก่อน เจ้าหน้าที่ที่ตรวจคนเข้าเมืองมีความเข้มงวดมากกว่าเมื่อก่อน แต่เธอเห็นว่า “มันก็ยังมีคนที่ผ่านมาได้นะพี่ ในเฟซกลุ่มมีคนโพสต์ บอกคนที่เขาพาไปผ่านหมดเลย แสดงว่ามันต้องไปได้สิพี่” (หล้า, สัมภาษณ์, 5 กันยายน 2559) แม้ว่าคนหนุ่มสาวบ้านหัวทุ่งใช้พื้นที่โลกออนไลน์เป็นแหล่งข้อมูลประกอบการตัดสินใจไปนอก แต่เมื่อถึงเวลาเดินทาง พวกเขาเลือกที่จะเดินทางผ่านเครือข่ายของคนรู้จัก หรือในกรณีที่ต้องใช้บริการนายหน้านั้น พวกเขามักเลือกเดินทางไปกับนายหน้าในพื้นที่มากกว่าการใช้นายหน้าจากโลกออนไลน์

การเมืองของการ(ไม่)เคลื่อนย้าย ของแรงงานหนุ่มสาว

การเคลื่อนย้าย และการไม่เคลื่อนย้าย

คนหนุ่มสาวจำนวนมากของบ้านหัวทุ่งสามารถไปนอกได้ ในด้านหนึ่งเราอาจกล่าวได้ว่าแรงงานเหล่านี้คือผู้ซึ่งประสบความสำเร็จในการเคลื่อนที่ในเชิงกายภาพจากหมู่บ้านในชนบทของไทยสู่เกาหลีใต้หรือออสเตรเลีย แต่เรื่องราวการเคลื่อนที่ของแรงงานไม่ได้มีเพียงการเคลื่อนที่ในเชิงกายภาพเท่านั้น แต่การเคลื่อนที่ของแรงงานยังห่อหุ้มไปด้วยความหมายและอำนาจเนื้อหาในส่วนนี้จะนำเสนอประสบการณ์การเคลื่อนย้ายของแรงงานซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงประสบการณ์ที่ประกอบไปด้วยความหวัง การเคลื่อนที่ การหยุดชะงัก ตลอดจนการเผชิญกับสภาวะที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้

พิม

พิม อายุ 27 ปี หลังเรียนจบปริญญาตรี พิมทำงานที่โรงแรมแห่งหนึ่งใน จ. เชียงใหม่ มีรายได้ประมาณ 10,000 บาทต่อเดือน หลังทำงานได้ 5 เดือน พิมตัดสินใจไปเกาหลีใต้ โดยตั้งใจจะสมัครไปอย่างถูกต้องตามกฎหมาย พิมลาออกจากงานและสมัครเรียนหลักสูตรเตรียมความพร้อมสำหรับไปทำงานเกาหลีใต้ เพื่อเตรียมตัวสอบ EPS-TOPIK พิมผ่านการสอบ EPS-TOPIK ผ่านการตรวจโรค ผ่านการตรวจสอบประวัติอาชญากรรม และได้ขึ้นทะเบียนไว้กับกระทรวงแรงงาน พิมเลือกทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ระหว่างรอการเรียกตัวไปทำงาน พิมไปทำงานเป็นพนักงานของห้างสรรพสินค้าในตัวเมืองลำปาง ได้เงินเดือนประมาณ 9,000 บาท ในระหว่างนั้น พิมปฏิเสธการไปทำงานที่กรุงเทพฯ แม้ว่าค่าตอบแทนสูงกว่าการทำงานที่ลำปาง ด้วยคาดหวังว่าตนเองจะได้ไปเกาหลีใต้ในเร็ววัน

พิมรอเรียกตัวไปเกาหลีใต้อยู่เกือบสองปีและไม่มีที่ท่าว่าจะได้รับการเรียกตัวไปทำงาน เธอตั้งข้อสงสัยคิดว่าผู้ชายมักถูกเรียกตัวไปทำงานเร็วกว่าแรงงานหญิง การเห็นคนในหมู่บ้านเดินทางไปทำงานที่เกาหลีใต้โดยไม่ผ่านระบบ EPS ทำให้พิมจึงเสี่ยงเดินทางไปเป็น “ผี” ด้วยการติดต่อกับนายหน้า ซึ่งเป็นคนที่เคยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน นายหน้าติดต่อคนไทยที่เกาหลีใต้ให้จัดงานไว้ให้เธอ พิมเดินทางไปในช่วงปลายปี 2556 เพื่อไปทำงานในสวนมะเขือเทศ ครอบครัวของเธอเป็นผู้จ่ายค่านายหน้าจำนวน 120,000 บาทให้ นายหน้าจัดการซื้อทัวร์เกาหลีให้เธอ เนื่องจากการเดินทางร่วมกับคณะทัวร์มีโอกาสผ่านด่านตรวจคนเข้าเมืองมากกว่าการเดินทางไปโดยไม่ผ่านบริษัททัวร์ พิมผ่านด่านตรวจคนเข้าเมืองพร้อมกับลูกทัวร์คนอื่นๆ นายหน้าพาเธอและหญิงสาวจากอุดรธานีหนีออกจากคณะทัวร์ไปพบกับนายหน้าอีกคนที่ประจำอยู่เกาหลีใต้ ซึ่งเป็นผู้นำเธอไปส่งให้เจ้าของสวนมะเขือเทศผู้เป็นนายจ้าง สวนมะเขือเทศที่เธอทำงานเป็นสวนขนาดเล็ก มีแรงงานเพียง 5 คนเท่านั้น โดยเป็นแรงงานไทยทั้งหมด นายจ้างจัดที่พักให้กับแรงงานทั้งหมด เธอไม่ประทับใจที่พักนั้น เธอได้รับค่าจ้างเดือนละ 1,100,000 วอน (ประมาณ 33,000 บาท) แต่งานในสวนเป็นงานหนัก คนงานที่สวนมักเป็นผู้ที่เพิ่งเดินทางมาถึงเกาหลีใต้และไม่มีทางเลือกมากนัก พิมต้องตื่นมาทำงานตั้งแต่หกโมงเช้าและทำต่อเนื่องไปจนถึงหนึ่งทุ่มหรือหลังจากนั้นหากมีงานค้าง โดยไม่ได้รับค่าตอบแทนการทำงานล่วงเวลา ในแต่ละเดือนเธอมีวันหยุดเพียง 2 วันเท่านั้น พิมทำงานที่นี่ได้เพียง 3 เดือนเท่านั้นก็ย้ายที่ทำงาน ด้วยเหตุผลว่าค่าตอบแทนค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับงานที่หนักมาก เธอขอให้คนไทยในเกาหลีใต้ช่วยแนะนำงานอื่นให้กับเธอ โดยเธอเสียค่าแนะนำงานจำนวน 300,000 วอน (ประมาณ 9,000 บาท) เธอย้ายไปทำงานที่โรงงานชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ ได้รับค่าตอบแทนเดือนละ 1,300,000 วอน (ประมาณ 40,000 บาท) ทำงานตั้งแต่

8.00 น. ถึง 20.00 น. โดยมีวันหยุดสัปดาห์ละ 1 วัน โดยนายจ้างจัดที่พักให้กับแรงงาน เงื่อนไขการทำงานที่นี้ค่อนข้างดี เธอทำงานที่นี้ต่อเนื่องและได้รับค่าจ้างเพิ่มเป็น 1,500,000 วอนต่อเดือนในที่สุด

ถึงแม้ว่าพิมค่อนข้างพอใจกับการทำงานที่โรงงานแห่งนี้ แต่เธอก็พบว่าสถานะของแรงงาน “ผี” ทำให้เธอต้องคอยหลบหลีกจากการตรวจค้นของเจ้าหน้าที่ พยายามไม่ทำตัวให้โดดเด่น เกรงจะมีคนไปแจ้งเจ้าหน้าที่ เธอมีชีวิตอยู่ระหว่างที่พักและโรงงานเป็นหลัก “นาน ๆ จะออกไปข้างนอก เสียที ไม่ค่อยกล้าออกไปไหน กลัวถูกจับ เคยมีคนฟิลิปปินส์ที่ทำงานด้วยกัน เขาไปเที่ยวหาเพื่อน โชคร้ายเจอตำรวจจับไปทั้งคู่ ถูกส่งกลับ เราก็กลัวระวังตัวแฉ บางทีเดิน ๆ อยู่เห็นตำรวจก็กลัว กลัวเขารู้ว่าเราเป็นผี” ในขณะที่พิมสามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ตและสามารถติดต่อกับครอบครัวที่เมืองไทยได้ง่ายขึ้น แต่พิมก็ระมัดระวังการใช้สื่อสังคมออนไลน์ เธอบอกว่า “แต่ก่อนนะห่วงอัพเฟซบุ๊กตลอด พี่เชคอินตลอด เรียกว่าเฟซหุหนุนี้ใครเรียกมาแทบจะตอบทันที แต่ไปอยู่เกาหลีหุหนุไม่กล้าเลย กลัวมาก กลัว ตม.เขาเห็นกลัวเขามาตามรอยได้” พิมทำงานที่โรงงานแห่งนี้เกือบ 3 ปี โรงงานถูกตรวจค้นโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจเกือบ 10 ครั้ง โดยมากเจ้าของโรงงานมักจะส่งสัญญาณให้แรงงานหลบซ่อน ในปี 2559 เพื่อนร่วมงานบางส่วนของเธอถูกจับและส่งกลับ สถานการณ์ดังกล่าวเพิ่มความหวาดระแวงให้เธอมากยิ่งขึ้น เมื่อทางการเกาหลีใต้ประกาศ “โครงการเดินทางออกด้วยความสมัครใจ”⁷ ขึ้น พิมซึ่งทำงานในเกาหลีใต้มาประมาณ 3 ปี ส่งเงินกลับบ้าน

⁷ โครงการดังกล่าวเป็นความพยายามในการแก้ไขปัญหาชาวต่างชาติที่พำนักอย่างผิดกฎหมายในประเทศเกาหลีใต้ กระทรวงยุติธรรมของเกาหลีใต้ได้ประกาศเชิญชวนให้ชาวต่างชาติ ที่พำนักอย่างผิดกฎหมายแจ้งการเดินทางออกนอกประเทศโดยสมัครใจ โดยไม่ต้องเสียค่าปรับ ทั้งนี้ผู้ที่เดินทางออกนอกประเทศภายใต้โครงการเดินทางออก

ได้เกือบ 2 ล้านบาท ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการดังกล่าว เธอเดินทางกลับ
มาที่บ้านในเดือนตุลาคม 2559

โหม่งกับนก

โหม่งอายุ 23 ปี จบปริญญาตรีจากสถาบันการศึกษาแห่งหนึ่งในภาค
เหนือ หลังเรียนจบโหม่งไปทำงานที่ชลบุรี เงินเดือน 13,000 บาท นกแฟน
ของโหม่งเรียนจบที่เดียวกับโหม่ง หลังเรียนจบนกทำงานเป็นลูกจ้างชั่วคราว
ของหน่วยงานราชการแห่งหนึ่งได้รับเงินเดือน 9,000 บาท ในปี 2558
นกและโหม่งตัดสินใจไปเป็นแรงงาน “ผี” ที่เกาหลีใต้ นายหน้าซึ่งเป็นคน
ในหมู่บ้านช่วยติดต่อหางานไว้ให้ทั้งคู่ โดยเป็นงานในฟาร์มไก่ซึ่งต้องการ
แรงงานเป็นคู่ โดยให้ค่าตอบแทนเดือนละ 2,500,000 วอน (76,000 บาท)
สำหรับแรงงานทั้งคู่ โหม่งและนกยืมเงินจากญาติของตนเป็นค่าใช้จ่าย
ในการไปต่างประเทศ นายหน้าคิดค่าใช้จ่ายในการเดินทางคนละ 75,000
บาท โดยชำระล่วงหน้าที่เมืองไทยคนละ 50,000 บาท ค่านายหน้าที่เหลือ
ชำระเมื่อเดินทางไปถึงเกาหลีใต้ นายหน้าซื้อตั๋วไว้ให้ทั้งคู่ พร้อมนัดแนะ
เรื่องการแต่งกาย การตอบคำถามกับเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองเกาหลีใต้
นกผ่านด่านตรวจคนเข้าเมืองที่สนามบินอินช็อนโดยไม่ต้องตอบคำถามใดๆ
แต่โหม่งถูกเจ้าหน้าที่เรียกเข้าห้องสอบสวนด้วยสงสัยว่าจะเข้าประเทศเพื่อ
ลักลอบทำงาน โหม่งเล่าถึงประสบการณ์ในขณะนั้นว่า

“ผมต่อแถวอยู่แถวเดียวกับนกเลย เขาให้นกผ่านไม่ถามอะไรซักคำ
พอถึงของผมตรวจเอกสาร แล้วถามมาทำอะไร ไปเที่ยวไหน พักที่ไหน ไป

ด้วยความสมัครใจ ได้รับสิทธิลดหย่อนการห้ามเข้าประเทศ โดยได้รับการยกเว้นการขึ้น
บัญชีห้ามเดินทางเข้าประเทศ ([http://www.doe.go.th/prd/ar7/news/param/site/143/
cat/7/sub/0/pull/detail/view/detail/object_id/2803](http://www.doe.go.th/prd/ar7/news/param/site/143/cat/7/sub/0/pull/detail/view/detail/object_id/2803), สืบค้นเมื่อ 12 ธันวาคม 2559)

ยังงี้ ภาษาผมไม่ดี งงๆ เงิ่นๆ โกดี้ก็มาช่วยตอบให้ นึกว่าจะรอด ปรากฏว่าเขาโทรเรียกเจ้าหน้าที่ข้างในมาเชิญผมออกจากแถว ผมนี่ใจหายเลย นกผ่านไปแล้ว ไปยืนรอรออยู่อีกพัก ถ้าผมไม่ได้ไปนี่นกกจะไปต่อยังงี้ เขาพาเดินมาห้องด้านใน ผมคิดเลยว่าท่าจะไม่รอด มานั่งรอตรวจเอกสารหน้าห้อง เจอคนไทยอีก 3-4 คนที่มานั่งรอก่อน ชาวอื่นก็มีนะ แล้วก็มีคนถูกพามาเรื่อยๆ พอถึงคิวผมเขาเอาเอกสารไปดูแล้วก็ถามรายละเอียดของที่ที่จะไปเที่ยว ตม. เขาพูดไทยได้นะ เขาพูดไทยใส่ผม โกดี้พยายามจะช่วยแต่ก็ช่วยอะไรไม่ได้ เขาบอกว่าเอกสารของผมดูไม่น่าเชื่อว่าจะมาเที่ยวจริงๆ หนังสือเดินทางก็สะอาดไม่เคยไปไหนเลย ... คงดวงไม่มีดีจริงๆ ลูกทัวร์ยี่สิบกว่าคนมีผมคนเดียวไม่ผ่าน นั่งรอสักพักเขามีนคนมาพาไปนั่งรวมกันเฉพาะห้องที่มีแต่คนไทย เขาบอกให้รออยู่ในนี้ ถูกคุมแน่นแหละ ในห้องมีน้ำกับขนมปังให้กิน แต่ไม่มีใครใส่ใจเรื่องกินหรืออก คนมันใจไม่ตีนะพี่ ผมเฝ้ากัवलทั้งเรื่องนก กัवलทั้งเรื่องยืมเงินที่บ้านมาแล้วกลับบ้านมือเปล่า แถมงานก็ลาออกแล้วด้วยสักพักเจ้าหน้าที่เอาเอกสารมาให้เซ็นยินยอมถูกส่งตัวกลับประเทศ แล้วก็รอต่ออีกเกือบวัน มันอึดอัดมากนะพี่ไปไหนก็ไม่ได้ ... รออยู่แบบนั้นจนอีกวันเขามาเรียกให้เตรียมตัวกลับ มีเจ้าหน้าที่พามาส่งที่เครื่อง เขาเอาหนังสือเดินทางผมให้แอร์ ไม่ให้ผมถือเอง ผมมาได้หนังสือเดินทางคืนก็ตอนมาถึงเมืองไทยแล้ว มีเจ้าหน้าที่ ตม. ไปปรับถึงเครื่องเลย”

เมื่อเดินทางกลับมาถึงเมืองไทย โท่งติดต่อกับนายหน้าที่เกาหลีและทราบว่าคุณตัดสินใจเดินทางกลับมาเมืองไทยพร้อมคณะทัวร์ นายหน้ายินยอมให้ทั้งคู่ไม่ต้องจ่ายเงินค่านายหน้าที่ต้องจ่ายเพิ่มอีกคนละ 25,000 บาท

ประสบการณ์ของการเดินทางไปทำงานต่างประเทศของพิม โท่ง นก แสดงให้เห็นว่าประสบการณ์ชีวิตของแรงงานแต่ละคนนั้นประกอบไปด้วยมิติของการเคลื่อนย้าย การหยุดอยู่ชั่วคราว และการไม่เคลื่อนย้าย ในบาง

สถานการณ์แรงงานอาจมีศักยภาพในการเคลื่อนย้ายและสามารถเคลื่อนย้ายได้อย่างรวดเร็ว แต่ในบางจังหวะของชีวิตอาจเผชิญกับภาวะที่หยุดชะงักชั่วคราว และไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ ในกรณีของพิมั้น พิมได้เตรียมพร้อมสำหรับการเดินทางไปทำงานที่เกาหลีได้อย่างถูกกฎหมาย แต่ไม่สามารถเดินทางได้เนื่องจากไม่ได้รับการเรียกตัวจากนายจ้าง ศักยภาพการเคลื่อนย้ายของพิมนั้นถูกกำกับด้วยกฎหมายว่าด้วยการจ้างแรงงานต่างชาติไร้ฝีมือ แรงงานผู้ผ่านการทดสอบจะเดินทางไปทำงานได้ก็ต่อเมื่อได้รับการเลือกจากนายจ้าง การเป็นผู้หญิงมีส่วนทำให้โอกาสในการถูกเลือกและศักยภาพในการเคลื่อนย้ายของเธอนั้นน้อยกว่าแรงงานชาย เป็นเวลาเกือบสองปีที่พิมอยู่ในภาวะไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ ทำให้ต้องตัดสินใจเดินทางไปเป็นแรงงานผี แม้ว่าในที่สุดเธอสามารถเดินทางได้ แต่การเดินทางไปทำงานโดยไม่ผ่านระบบ EPS ทำให้การเคลื่อนที่ของเธอที่เกาหลีใต้เกิดขึ้นอย่างจำกัด มีเพียงพื้นที่ของโรงงานและที่พักเท่านั้นที่เธอรู้สึกว่าเขาสามารถอยู่ได้อย่าง “ปลอดภัย”

ความพยายามในการควบคุม กำกับ การเข้ามาในประเทศของ “คนอื่น” นั้นเห็นอย่างเด่นชัดผ่านบทบาทของเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง สนามบินที่ประเทศปลายทางนั้นเป็นเสมือน “ประตู” สำหรับการเข้าไปเป็นแรงงาน แต่ไม่ใช่ประตูที่เปิดสำหรับผู้เดินทางอย่างเท่าเทียมกัน ดังเช่นกรณีของ โห่งและนก โห่งถูกเชิญตัวไปสอบสวนและต้องตอบคำถามต่าง ๆ ของเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง และถูกกักตัวอยู่ที่สนามบินเพื่อรอการส่งกลับ สถานการณ์ดังกล่าวสร้างความว่าุ่นใจให้กับโห่งเป็นอย่างยิ่ง ในพื้นที่สนามบินซึ่งเต็มไปด้วยผู้คนที่กำลังเดินทางเคลื่อนที่อยู่นั้น โห่งตกอยู่ในสภาวะของการไม่สามารถเคลื่อนที่ได้ นอกจากโห่งแล้ว ในหมู่บ้านหัวทุ่งมีคนหนุ่มสาวอื่นอีกเกือบสิบคนที่ถูกส่งกลับจากเกาหลีใต้และออสเตรเลีย ในช่วงปลายทศวรรษ 2550 (ก้านัน, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2560; โห่ง,

สัมภาษณ์, 15 ตุลาคม 2559)

เราอาจกล่าวได้ว่าแรงงานหนุ่มสาวที่กำลังทำงานในฐานะแรงงานไร้ฝีมืออยู่ต่างประเทศเป็นกลุ่มคนที่กำลังมีชีวิตที่อยู่ระหว่างการเคลื่อนย้าย เป็นผู้ซึ่งกำลังพยายามจะเลื่อนขั้นทางสังคมของตนเองและครอบครัว แต่การเป็นแรงงานไร้ฝีมือไม่ว่าจะเป็นแรงงานถูกกฎหมายหรือแรงงานผี ทำให้พวกเขาเผชิญกับข้อจำกัดของการเคลื่อนย้าย ลักษณะของงานที่หนักและแทบไม่มีวันหยุด (เพียงประมาณ 1 วันต่อสัปดาห์ หรือในบางกิจการ 2 วันต่อเดือน) ทำให้พื้นที่ทำงาน (สวน ไร่ โรงงาน) และพื้นที่พักอาศัย เป็นพื้นที่หลักในการใช้ชีวิตประจำวัน การเคลื่อนที่ของพวกเขาจึงเกิดขึ้นระหว่างพื้นที่ทั้งสองเป็นหลัก ส่วนคนหนุ่มสาวที่ทำงานโดยไม่มีใบอนุญาตนั้น การเคลื่อนย้ายยังมีข้อจำกัดมากขึ้น ทั้งในแง่ของการที่พวกเขาไม่สามารถเดินทางกลับมาเยี่ยมบ้านที่เมืองไทยได้ ตลอดจนข้อจำกัดในการเคลื่อนที่ผ่านพื้นที่เครือข่ายสังคมออนไลน์

ผู้เคลื่อนย้ายและผู้อยู่กับที่

แรงงานที่เดินทางไปนอกและส่งเงินกลับบ้านมักได้รับการบอกเล่าในฐานะ “ฮีโร่” ของครอบครัว คนบ้านหัวทุ่งจำนวนหนึ่งอธิบายว่าความอยู่รอดของครอบครัวนั้นมาจากเงินส่งกลับจากสมาชิกของครอบครัวที่ทำงานอยู่เมืองนอก ครอบครัวที่อยู่เบื้องหลังมักได้รับการพูดถึงทำนองว่า “บ้านนั้นสบาย มีลูกอยู่นอก ลูกส่งเงินมาให้ใช้” หรือ “พวกที่มีผัวอยู่นอกนี้ เขาไม่ทำงานกันหรอก เขามีเงินจากผัว” ชาวบ้านบางส่วนอธิบายการที่ตนเองมีฐานะยากจน ไม่มีรถยนต์ขับ ไม่มีบ้านหลังใหญ่ๆ ว่าเนื่องจากไม่มีลูกหลานไปเมืองนอก (ป้าภู, สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2560) ภาพของคนไปนอกถูกนำเสนอในฐานะผู้อุปถัมภ์ครอบครัว ส่วนครอบครัวถูกมองในฐานะ

ผู้รับประโยชน์จากการเคลื่อนย้ายของแรงงาน แต่เรื่องราวประสบการณ์การเคลื่อนย้ายของแรงงานบ้านหัวทุ่งสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการแรงงานผู้กำลังเคลื่อนย้ายกับครอบครัวที่ไม่ได้เคลื่อนย้ายที่มากกว่าการเป็น “ผู้ให้” และ “ผู้รับ” ดังเช่นเรื่องราวของพลอยและพล

พลอยและพล

พลอยจบ ปวส. จากวิทยาลัยในตัวเมืองลำปาง พลอยเคยไปทำงานที่เกาหลีใต้พร้อมกับพลแฟนหนุ่ม โดยเดินทางผ่านไปทำงานอย่างถูกต้องด้วยระบบ EPS ในปี 2550 โดยเลือกไปทำงานในสาขาการเกษตร เนื่องจากได้รับข้อมูลว่าการเลือกทำงานในสาขาการเกษตรหรือก่อสร้าง ทำให้มีโอกาสถูกเรียกตัวไปทำงานได้มากกว่างานประเภทอื่น⁸ ทั้งคู่ทำงานในสวนที่เกาหลีใต้อย่างถูกต้องตามกฎหมายจนครบ 3 ปี จึงเดินทางกลับไทย โดยพลอยคาดว่าเธอน่าจะเก็บเงินจากการไปเกาหลีใต้ได้กว่าล้านบาท

พลอยแต่งงานกับพลหลังจากกลับจากเกาหลีใต้ และย้ายเข้ามาอยู่ร่วมบ้านกับแม่ของพล ในปี 2556 พลเดินทางไปทำงานที่ออสเตรเลีย ในขณะที่พลอยถูกขอร้องจากพลให้อยู่ที่เมืองไทยเพื่อดูแลแม่ของเขาซึ่งอายุมาก พลติดต่อกับคนในหมู่บ้านเดียวกันซึ่งทำงานในไร่องุ่นที่ออสเตรเลียให้ช่วยติดต่อหางานและจัดการหาคนมารับที่สนามบิน พลเดินทางไปออสเตรเลียด้วยวีซ่านักเรียน เขาเสียค่าดำเนินการต่างๆ ประมาณ 300,000 บาท โดยมีนายหน้าซึ่งเป็นคนในหมู่บ้านเป็นคนดำเนินการให้ เมื่อเดินทาง

⁸ แรงงานที่เคยไปทำงานเกาหลีใต้มีความเห็นร่วมกันว่างานในภาคก่อสร้างและการเกษตรเป็นงานที่ยากลำบากที่สุด จึงมีผู้แสดงความประสงค์ไปทำงานในสาขานี้น้อยกว่าสาขาอื่น ส่วนงานที่เป็นที่ต้องการของแรงงานไทยมากที่สุด คือ งานในโรงงานอุตสาหกรรม แรงงานที่ระบุว่าต้องการไปทำงานในสาขานี้จึงต้องรอคั่นข้านานก่อนถูกเรียกตัวไปทำงาน

ถึงสนามบินชิตนีย์ คนลาวผู้ดูแลแรงงานในไร่รุ่งนได้ขับรถมารับและพาพลไปส่งยังไร่ที่อยู่นอกเมือง (ขับรถประมาณ 3 ชั่วโมงจากสนามบิน) ที่ไร่มีที่พักให้แรงงาน โดยเสียค่าเช่าประมาณสี่ปาดาละ 80 เหยียญออสเตรเลีย (ประมาณ 2,000 บาท) พลเริ่มงานตั้งแต่เช้ามืด จนถึงประมาณ 16.00 น. โดยได้รับค่าตอบแทนวันละ 120 เหยียญ (ประมาณ 3,000 บาท)

พลส่งเงินกลับมาให้ที่บ้านทุกเดือน เดือนละประมาณ 60,000–80,000 บาท โดยมีคนลาวที่เป็นผู้ดูแลคนงานเป็นผู้โอนเงินเข้าบัญชีของพลอยู่ที่เมืองไทย พลอยใช้เงินที่พลส่งมาให้สำหรับค่าใช้จ่ายภายในบ้าน ค่าใช้จ่ายของตัวเองและแม่สามซึ่งอยู่บ้านเดียวกัน เงินส่วนใหญ่ถูกเก็บไว้สำหรับการสร้างบ้านในอนาคต พลอยมักถูกคนในหมู่บ้านพูดถึงว่า “โชคดี สบาย มีผิวอยู่ออส ส่งเงินมาให้ใช้ปละเป็นล้าน ไม่ต้องลำบาก ไม่ต้องทำงาน” พลอยไม่ได้มองว่าตนเองโชคดีหรือสบายอย่างที่คนในชุมชนมอง เธอพูดถึงความลำบากใจในการต้องพึ่งพิงเงินจากสามี ตัวเธอนั้นต้องการไปทำงานต่างประเทศเช่นเดียวกัน แต่เธอไม่สามารถเดินทางไปได้เนื่องจากไม่มีผู้ดูแลแม่สาม เธอจึงถูกคาดหวังให้ทำหน้าที่ลูกกตัญญูแทนพล เมื่อเธอพูดถึงความต้องการที่จะไปต่างประเทศของเธอ เธอมักถูกตำหนิจากสามีและคนรอบข้าง “เขาวาหนูเอาแต่ใจ ไม่รู้จักคิดถึงใจแฟน หนูต้องอยู่ดูแลแม่แฟนสิ แฟนจะได้ไม่ต้องห่วง ไม่ต้องกังวล เขาวาอยู่นี้ก็ไม่ได้ลำบากอะไร เงินก็มีใช้ จะดิ้นรนไปทำไม แต่มันบอกไม่ถูกพี่ จะว่าสบายมันก็สบาย แต่มันก็ไม่เหมือนเงินที่เราหาเองนะพี่ ตอนนี้นูไม่มีรายได้ จะใช้อะไรก็ต้องระวัง จะซื้อเสื้อผ้า เครื่องสำอางอะไรมากคนก็ว่าเอาเงินผิวมาใช้ฟุ่มเฟือย อยากให้เงินพ่อแม่ก็ให้ได้ทีละห้าร้อยพันหนึ่ง ให้เยอะกว่าก็ไม่ดี แม่แฟนก็ว่าเอาเงินที่ลูกเขาหาไปให้พ่อแม่ตัวเอง แต่ตอนไปนอก เงินค่านายหน้าก็มีเงินหนูด้วยนะพี่ แม่แกไม่เคยพูดถึง” พลอยยังคงพักอยู่ในบ้านเดียวกับแม่สาม และมีปัญหากระทบกระทั่งกับแม่สามเป็นระยะ เธอเคยติดต่อนายหน้าให้หา

งานที่เกาหลีใต้ให้เธอ แต่พ่อแม่ของเธอห้ามไม่ให้เดินทางไปด้วยเกรงว่าจะทำให้ชีวิตคู่ของเธอและพลมีปัญหา

การเดินทางไปต่างประเทศของแรงงานหนุ่มสาวนั้น ในด้านหนึ่งแสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการเคลื่อนย้ายของพวกเขา แต่อีกด้านหนึ่งของการเคลื่อนย้ายของพวกเขาคือการอยู่กับที่ของผู้อื่น กรณีของพลและพลอยคือรูปธรรมที่ชัดเจน พลในฐานะลูกคนเดียวของครอบครัวสามารถเดินทางไปทำงานที่ออสเตรเลียได้โดยไม่ต้องกังวลเกี่ยวกับการดูแลแม่เนื่องจากพลอยผู้เป็นภรรยายังอยู่ที่เมืองไทยและทำหน้าที่ดูแลแม่ของเขา ความสามารถในการเคลื่อนย้ายของพลนั้นเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อพลอยผู้เป็นภรรยาไม่เคลื่อนย้าย การไม่เคลื่อนย้ายของพลอยนั้นไม่ใช่สิ่งที่เธอเต็มใจเลือก เธอบอกกับผู้เขียนทุกครั้งที่เจอกันว่าเธอต้องการไปต่างประเทศมากกว่าอยู่ที่เมืองไทย นอกจากนี้เผชิญกับสถานการณ์ที่ทำให้ต้องอยู่กับที่ในเชิงกายภาพแล้ว พลอยยังมีข้อจำกัดในการปรับเปลี่ยนบทบาทความสัมพันธ์หญิงชายในครอบครัว เธอไม่สามารถก้าวออกไปจากกรอบของสังคมที่คาดหวังให้เธอแสดงบทบาทในฐานะภรรยาที่ดี สะใภ้ที่ดี ผู้ยอมรับการดูแลจากสามีมากกว่าในฐานะผู้รับผิดชอบตนเองในทางเศรษฐกิจได้ เรื่องราวเกี่ยวกับการเดินทาง การไปนอกของพลจึงไม่สามารถแยกออกจากเรื่องราวของการอยู่กับบ้าน/การไม่เคลื่อนย้ายของพลอย

บทสรุป: การเคลื่อนย้ายกับนิยามของการพัฒนา

ในแวดวงการพัฒนาระหว่างประเทศและการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างกรอบพหุเคลื่อนย้ายกับการพัฒนาซึ่งอยู่ภายใต้กรอบ “การย้ายถิ่น

ศึกษา” ได้นำเสนอถึงคุณูปการของการเคลื่อนย้ายต่อการพัฒนาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ต้นทางของการเคลื่อนย้าย และได้นำเสนอภาพของผู้เคลื่อนย้ายในฐานะ “ผู้นำพาการพัฒนา” การศึกษาเรื่องราวและประสบการณ์การเคลื่อนย้ายของแรงงานหนุ่มสาวจากบ้านหัวทุ่งภายใต้กระบวนการ “การเคลื่อนย้ายศึกษา” ชวนให้เราคิดถึงความซับซ้อนของการเคลื่อนย้ายและนัยยะของการเคลื่อนย้ายต่อการพัฒนาบางประการ ดังนี้

1. เรื่องราวชีวิตการเป็นแรงงานข้ามชาติของคนหนุ่มสาวบ้านหัวทุ่งสะท้อนให้เห็นภาพความซับซ้อนของการเคลื่อนย้ายซึ่งมากกว่าการเคลื่อนที่ในเชิงกายภาพในลักษณะเส้นตรง (uni-linear movement) จากหมู่บ้านไทยสู่เกาหลีใต้หรือออสเตรเลีย หากเรื่องราวของแรงงานยังให้ภาพของประสบการณ์ ความหวัง ความหมาย แรงเสียดทานที่เกิดขึ้นระหว่างการเคลื่อนย้ายของแรงงานด้วย การเคลื่อนย้ายของแรงงานนั้นประกอบไปด้วยมิติของการเคลื่อนที่ การหยุดพักชั่วคราว (moorings) และการไม่เคลื่อนย้าย ทั้งของแรงงานผู้กำลังเคลื่อนที่และคนรอบข้าง การอธิบายการอพยพเคลื่อนย้ายจึงไม่สามารถอธิบายแต่เพียงการเคลื่อนจากพื้นที่หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่งโดยละเอียดกระบวนการ ประสบการณ์ และความหมายที่เกิดขึ้นในระหว่างการเคลื่อนย้าย ในแง่นี้การมองการอพยพเคลื่อนย้ายในฐานะเครื่องมือพัฒนาไปสู่พื้นที่ต้นทางของการอพยพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านเงินที่ส่งกลับบ้าน (remittances) แต่เพียงมิติเดียว จึงเป็นการลดทอนความสลับซับซ้อนของการเคลื่อนย้ายและทำให้เรามองเห็นแต่ภาพบางส่วนของ การเคลื่อนย้ายเท่านั้น

2. ประสบการณ์ของการเคลื่อนย้ายของคนหนุ่มสาวบ้านหัวทุ่งชวนให้เราตั้งคำถามกับมุมมองที่มองผู้เคลื่อนย้ายในฐานะ “ฮีโร่” ผู้ค้าจนผู้ที่ไม่ได้เคลื่อนย้ายผ่านเงินส่งกลับบ้าน และภาพของผู้อยู่กับที่ในฐานะผู้รับประโยชน์จากการเคลื่อนย้าย เรื่องราวของคนหนุ่มสาวบ้านหัวทุ่งชี้ให้เห็น

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เคลื่อนย้ายและผู้ที่อยู่กับที่ซึ่งมากไปกว่าความสัมพันธ์ในลักษณะ “ผู้ให้” และ “ผู้รับ” ศักยภาพในการเคลื่อนย้ายหรือไม่เคลื่อนย้ายของแรงงานไม่ได้เป็นเรื่องของปัจเจก แต่สัมพันธ์กับการสนับสนุนจากครอบครัวและผู้ที่ไม่ได้เคลื่อนย้าย ทั้งในฐานะผู้สนับสนุนทุนสำหรับการเคลื่อนย้าย การใช้เครือข่ายของครอบครัวเป็นช่องทางในการเคลื่อนย้าย นอกจากนี้ ศักยภาพในการเคลื่อนย้ายของแรงงานบางส่วนเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อคนรอบตัว(ยอม)ไม่เคลื่อนย้าย ในขณะที่ผู้คนบางส่วนสามารถเคลื่อนย้ายได้ การเคลื่อนย้ายของเขาอาจเป็นการทำให้ผู้อื่นไม่สามารถเคลื่อนได้ ดังกรณีของพลและพลอย ในแง่นี้ การมองผู้เคลื่อนย้ายในฐานะ “ฮีโร่” และผู้ที่ไม่เคลื่อนย้ายในฐานะ “ผู้รับ” ทำให้เราเข้าใจภาพการเคลื่อนย้ายที่คลาดเคลื่อน และอาจนำไปสู่ข้อเสนอเชิงการพัฒนาที่มุ่งเน้นการลดความยากจนผ่านการสนับสนุนการเคลื่อนย้ายของคนบางกลุ่ม แต่อาจไปจำกัดศักยภาพการเคลื่อนย้ายของผู้คนอีกกลุ่ม หรือสนับสนุนการผลิตซ้ำความสัมพันธ์ทางสังคมบางอย่างโดยไม่ตั้งใจ (เช่น ระบบชายเป็นใหญ่)

3. ประสบการณ์การเคลื่อนย้ายและความพยายามในการเคลื่อนย้ายของคนหนุ่มสาวจากบ้านหัวทุ่งนำไปสู่การตั้งคำถามต่อมุมมองที่มองว่าการเคลื่อนย้ายของผู้คน ข้าวของ ความคิดต่างๆ เกิดขึ้นอย่างเสรีในยุคโลกาภิวัตน์ การเคลื่อนย้ายของแรงงานหนุ่มสาวไม่ได้เป็นไปโดยเสรี นโยบายและกฎเกณฑ์การเข้าเมือง กฎหมายว่าด้วยการจ้างงาน และเงื่อนไขทางสังคมล้วนส่งผลต่อศักยภาพในการเคลื่อนย้ายของคนหนุ่มสาว เรื่องราวของแรงงานเหล่านี้ยังชี้ให้เห็นถึงปัญหาของการมองการเคลื่อนย้ายในฐานะเสรีภาพของการเคลื่อนที่ เนื่องจากในกระบวนการเคลื่อนย้ายของผู้คนบางส่วนนั้นได้นำไปสู่การ “กักขัง” ผู้อื่นไว้กับที่ หรือลดทอนความเป็นไปได้ของการเคลื่อนที่ของผู้อื่น ในแง่นี้ การทำความเข้าใจปรากฏการณ์การ

เคลื่อนย้ายจึงจำเป็นต้องพิจารณาความเป็นการเมืองของการเคลื่อนย้าย
ที่ครอบคลุมมิติของความไม่เท่าเทียมของการเคลื่อนย้าย อำนาจที่ถักทอ
โยงใยอยู่เบื้องหลังการเคลื่อนย้ายด้วย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ คริส เบเคอร์. (2546). *เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ*.
เชียงใหม่: ซีลค์เวอร์ม.

สัมภาษณ์

- ก้านัน. (2560, 8 เมษายน). สัมภาษณ์.
แก้ม. (2560, 17 เมษายน). สัมภาษณ์.
เจ้าหน้าที่โรงเรียนสอนภาษา. (2560, 17 เมษายน). สัมภาษณ์.
เดื่อน. (2559, 13 พฤศจิกายน). สัมภาษณ์.
ป้าจันทร์. (2560, 4 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
ป้าภู. (2560, 25 กันยายน). สัมภาษณ์.
ลุงคำ. (2559, 16 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
ลุงน้อย. (2559, 26 ธันวาคม). สัมภาษณ์.
ลุงฝัน. (2559, 25 ธันวาคม). สัมภาษณ์.
ลุงเพิ่ม. (2559, 3 กันยายน). สัมภาษณ์.
หล้า. (2559, 5 กันยายน). สัมภาษณ์.
อาแก้ว. (2559, 4 กันยายน). สัมภาษณ์.

ภาษาอังกฤษ

- Adey, P. (2006). If mobility is everything then it is nothing: Towards a relational politics of (im)mobilities. *Mobilities, 1*(1), 75–94. doi: 10.1080/17450100500489080
- Castles, S. (2010). Understanding global migration: A social transformation perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies, 36*(10), 1565–1586.
- Castles, S., Haas, H. d., & Miller, M. J. (2014). *The age of migration: International*

- population movements in the modern world* (fifth ed.). New York: Palgrave Macmillan.
- Choucri, N. (1986). Asians in the Arab world: Lab or migration and public policy. *Middle Eastern Studies*, 22(2), 252–273.
- Cresswell, T. (2010). Towards a politics of mobility. *Environment and Planning D: Society and Space*, 28(1), 17–31.
- Glick Schiller, N., & Salazar, N. B. (2013). Regimes of mobility across the globe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(2), 183–200. doi: 10.1080/1369183X.2013.723253
- Hochschild, A. (2001). The nanny chain. *The American Prospect*, 11(3), 1–4.
- Hannam, K., Sheller, M., & Urry, J. (2006). Editorial: Mobilities, immobilities and moorings. *Mobilities*, 1(1), 1–22. doi:10.1080/17450100500489189
- International Organization for Migration (IOM) (2017). *Migration in the 2030 Agenda*. Geneva: International Organization for Migration.
- Sheller, M., & Urry, J. (2006). The new mobilities paradigm. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 38(2), 207–226. doi: doi:10.1068/a37268
- United Nations Development Programme (UNDP). (2009). *Human Development Report 2009 -overcoming barriers: Human mobility and development*. New York: The United Nations Development Programme.
- Urry, J. (2003). *Global complexity*. London: Polity.
- World Bank. (2003). Workers' remittances: An important and stable source of external development finance. In *Global Development Finance 2003: Striving for Stability in Development Finance* (pp. 157–175). Washington D.C.: The World Bank.
- World Bank Group. (2016). *Migration and remittances: Recent development and outlook*. Wahington D.C.: World Bank Group.
- World Bank Group. (2017). *Migration and remittances: Recent development and outlook*. Wahington D.C.: World Bank Group.